

УДК 336(477)

Д. М. Харко, аспірант Волинського національного університету ім. Лесі Українки, м. Луцьк

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ОФШОРНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються аспекти використання офшорних зон у легалізації коштів протиправного походження. Наведено основні ознаки підозрілих фінансових операцій, пов'язаних з юрисдикціями офшорного характеру.

Ключові слова: офшорна зона, юрисдикція, легалізація, “відмивання” коштів.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні відносини надають широкий спектр можливостей зацікавленим особам у сфері легалізації доходів (майна) протиправного походження, оскільки об'єднання фінансових ринків у єдину систему фінансових розрахунків поступово стирає межі між внутрішніми і зовнішніми джерелами незаконного капіталу. Розвиток ринку фінансових послуг, підсилюючи взаємозв'язок між різними фінансовими інститутами, дає змогу використовувати практично кожний із них для легалізації капіталів сумнівного походження. Реальний обсяг незаконних доходів, а також розмах діяльності, що їх генерує, важко визначити, проте очевидно, що легалізація доходів з незаконним джерелом походження негативно впливає на утворення, розподіл та використання як внутрішніх (національних), так і міжнародних грошових ресурсів [1, с. 21].

Проблема протидії “відмивання” доходів, одержаних злочинним шляхом, відображена у Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженій Указом Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011. Концепція вказує на зацікавленість міжнародних злочинних угруповань щодо України як об'єкта у сфері легалізації (“відмивання”) доходів, одержаних злочинним шляхом, та наголошує на активізації виявлення схем та механізмів, спрямованих на одержання, перерозподіл і наступну інтеграцію таких доходів у національну економіку – є одним з ключових напрямів державної політики, що повинно стимулювати приплив іноземних інвестицій у національну економіку, наповнення дохідної частини Державного бюджету, покращення бізнес-середовища тощо [2]. Крім того, ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 № 964-IV визначає “тінізацію” національної

економіки як одну із загроз національним інтересам України [3].

Метою статті є дослідження запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у структурі використання офшорних зон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань функціонування фінансового моніторингу звертались у своїх працях такі вчені, як: С. А. Буткевич, В. Т. Білоус, Л. К. Воронова, З. С. Варналій, С. Г. Гуржій, Е. С. Дмитренко, Р. В. Жубрін, О. І. Зоріна, А. О. Клименко, О. В. Київець, Є. В. Павліченко, В. М. Попович, В. А. Предборський, Л. А. Савченко, Л. М. Чуніхіна та ін.

Виклад основного матеріалу. Термін “моніторинг” (англ. *monitoring* – контроль, від лат. *monitor* – той, хто попереджає, застерігає) – регулярне спостереження за станом соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування [4, с. 764]. Фінансовий моніторинг як окремий спеціалізований напрям фінансово-контрольної діяльності уповноважених суб'єктів в цілому спрямований на реалізацію завдань та функцій держави у сфері стабілізації суспільних економіко-правових відносин, що у час ринкових трансформацій та глобальних фінансових кризових явищ є особливо актуальним, через модернізацію державного регулювання економіки, мінімізацію правового нігілізму в законодавчому забезпеченні діяльності суб'єктів господарювання, з обов'язковим урахуванням динамічного розвитку глобального, регіонального та національного фінансового сектора. Організаційно-правовою основою здійснення державного фінансового моніторингу є Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” від 28.11.2002 № 249-IV (далі – Закон № 249-IV), де ст. 1 визначає державний фінансовий моніторинг як сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу, спрямовані на

виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (“відмиванню”) доходів [5]. Відповідно до Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого Указом Президента України від 13.04.2011 № 466/2011, спеціальним органом державної влади у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії “відмиванню” доходів, одержаних злочинним шляхом, є Державна служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг), одним з основних завдань якої є збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов’язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом [6]. Тобто роль Держфінмоніторингу України полягає у відпрацюванні отриманих повідомлень з наступним направленням узагальнених матеріалів до правоохоронних органів у випадку підозри щодо легалізації коштів, здобутих незаконним шляхом, для вжиття відповідних заходів. Фахівцями Держфінмоніторингу за 2010 рік отримано та опрацьовано 819 542 повідомлення про фінансові операції, які можуть бути причетними до “відмивання” коштів [7].

Одним із найбільш поширених способів виведення капіталів з реального сектора економіки є вивезення їх за межі України через здійснення інвестиційної, кредитно-фінансової та зовнішньоекономічної діяльності у країнах з високим рівнем захисту банківської, комерційної таємниці та мінімальними вимогами податкового режиму (“офшорні зони”). Легалізація коштів протиправного походження зокрема й через використання юрисдикцій з пільговим оподаткуванням є однією зі складових тінізації економіки України. О. А. Фрадинський зазначає, що умовою існування тіньової економіки є наявність тіньових фінансово-економічних відносин, пов’язаних із процесами формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих тіньових фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу вартості, утвореної поза межами офіційного сектора економіки [8, с. 9]. За даними Держфінмоніторингу, в Україні лише за 9 місяців 2011 р. “відмито” близько 32 млрд грн., з яких шляхом використання офшорних зон – близько 27 млрд грн. (і це лише офіційні дані) [9, с. 12], а за оцінками експертів Міжнародного валютного фонду, у глобальних масштабах легалізація (відмивання) доходів, здобутих

незаконним шляхом, оцінюється щорічно від 0,5 до 1,5 трлн дол., що складає до 5 % світового валового продукту. Як слушно вказує з даного приводу Р. В. Жубрін, однією з ключових передумов глобалізації фінансових потоків та оперативності проведення фінансових розрахунків, і як наслідок появи та подальшого широкого функціонування офшорних зон (з подальшими можливостями для “відмивання”) є незабезпеченість сучасних валют золотом, що мінімізує будь-які обмеження щодо емісії та обігу грошових коштів, а це стимулює збільшення капіталу сумнівного (“сірого”) походження, чим і користуються зацікавлені особи в легалізації доходів протиправного походження [10]. На думку З. С. Варналія, виведення капіталу з національної економіки може здійснюватись як на законних підставах, зокрема у вигляді прямих та портфельних інвестицій, купівлі готівкової валюти та ін. (“експорт капіталу”), так і з порушенням чинного законодавства (“втеча” або “відтік капіталів”) [11, с. 486].

“Офшорна зона” (від англ. *off shore* – поза берегом) – це спеціальна вільна економічна зона, метою якої є створення сприятливих для підприємців валютно-фінансового та фіскального режимів (нульова або мінімальна ставка оподаткування, низькі або ж відсутні резервні вимоги до статутного капіталу, відсутність вимог щодо конвертування валют) через лояльність державного економічного регулювання з суворим рівнем забезпечення банківської та комерційної таємниці [12, с. 12]. Виникнення податкових зобов’язань суб’єкта оподаткування, зареєстрованого в юрисдикціях сприятливого податкового режиму, відбувається за принципом резидентності та територіальності. Резидентом визнається компанія тоді, коли володіння, управління та контроль за її діяльністю здійснюється на певній території, а дохід і прибуток оподатковується як на території даної країни, так і за її межами. За принципом територіальності оподатковуваним визнається дохід і прибуток, отриманий на території даної держави, а оскільки основною вимогою офшорних зон є здійснення діяльності за межами офшорних юрисдикцій, отже і прибуток від такої діяльності не покладається з джерелом походження, розташованим на території даної офшорної зони, а виходить не підлягає оподаткуванню.

О. І. Зоріна пропонує наступну класифікацію режимів оподаткування суб’єктів офшорної діяльності:

1. Стовідсоткові офшори (Бермудські, Багамські, Кайманові острови, острови Гернси, Джерсі та ін.). Особливістю таких юрисдикцій є те, що всі вони є колишніми чи дійсними територіями Великобританії, отже й правові системи таких територій так чи інакше спираються на англосаксонську правову доктрину.

2. Країни з високим рівнем оподаткування (Великобританія, Данія, Австрія, Канада та ін.) Незважаючи на високі ставки оподаткування, при дотриманні деяких вимог і використовуючи особливості законодавства таких країн, з'являється можливість для ефективного податкового планування (оптимізація оподаткування) та заснування на їх території компаній, що за своїм організаційно-правовим статусом можна віднести до офшорних.

3. Країни, що надають податкові привілеї (Швейцарія, Голландія, Люксембург, Ліхтенштейн та ін.). Ставки оподаткування в цих країнах високі і відповідають середньоєвропейським, проте пільговий режим надається до окремих видів компаній, зокрема холдингам, що суттєво мінімізує податкове навантаження для останніх.

4. “Нетрадиційні” офшорні території (Ірландія, Чорногорія та ін.). Країни даної групи належать до різних правових систем, але вони надають різні за своїм організаційно-фіскальним характером пільги, що дає можливість для створення на таких територіях компаній, які згодом працюють як офшорні [13, с. 10–11].

Статус офшорних територій дає можливість країнам (переважно це острівні держави, так звані “бананові республіки”, такі як: Аруба, Барбадос, Науру, Самоа, Ніуе та ін.), де такі території створені, можливість фінансової підтримки розвитку економіки, проте враховуючи стрімку глобалізацію міжнародних економічних відносин та їх фінансових центрів (Лондон, Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні, Токіо, Гон Конг, Сінгапур та ін.), офшорні юрисдикції унеможливили інші країни, що розвиваються отримувати до державного бюджету надходження від легальних операцій в офіційному секторі господарювання. Офшорні юрисдикції, фактично нехтуючи загальноновизнаними постулатами, правилами чесної та здорової ринкової конкуренції, підтвердили необхідність у державному фінансовому моніторингу операцій своїм походженням з територій сприятливого для підприємців валютно-фінансового та фіскального режимів, оскільки такі операції можуть бути пов'язані з легалізацією (“відмиванням”) доходів

або майна здобутих протиправним шляхом, які деструктивно впливають на легальні (законні) економічні відносини. Використання можливостей пільгових територій суб'єктами зі злочинним умислом, для заниження цін у сфері зовнішньоекономічних розрахунків, заниження страхових виплат, оптимізації оподаткування та забезпечення самофінансування й кредитування, повертаючи капітали від протиправної діяльності у свої чи інші країни вже у вигляді офіційних і законних інвестицій, використовуючи при цьому законодавство про режим іноземного інвестування, виглядає своєрідним стимулом у використанні можливостей офшорних юрисдикцій зацікавленими особами для постійного “підживлення” свого незаконного умислу [14, с. 32].

До фінансових операцій, які можуть бути причетними (підозрілими) до таких, що пов'язані зі злочинними діями, Л. М. Чуніхіна рекомендує відносити такі:

- банківські операції з пропозицією незвичайно високої комісії за посередництво у здійсненні операцій з цінними паперами;
- купівля та/або продаж цінних паперів, які мають очевидне відхилення від ринкових цін з аналогічних операцій;
- придбання особою цінних паперів за готівковим розрахунком;
- отримання грошових коштів по чеку на пред'явника або по чеку, сума якого оголошена як виграш;
- зарахування на рахунок грошових коштів, які надійшли від юридичної (фізичної) особи, яка має місцезнаходження (місце проживання) та/або є власником рахунку в банку, який зареєстровано в регіонах (в тому числі в офшорних і вільних економічних зонах, а також в регіонах з нестабільною політичною та економічною ситуацією, або пов'язаних з виробництвом наркотичних засобів), з яким особа, яка здійснює фінансову операцію, не має стійких комерційних контактів;
- списання грошових коштів на користь юридичної (фізичної) особи, яка має місцезнаходження (місце проживання) та/або є власником рахунку в банку, який зареєстровано в регіонах (в тому числі в офшорних та вільних економічних зонах, а також у регіонах з нестабільною політичною та економічною ситуацією або пов'язаних з виробництвом наркотичних засобів), з яким особа, яка здійснює операцію, не має стійких комерційних контактів [15, с. 49–51].

Проте слід розуміти, що зазначені показники не є вичерпними для однозначного ствердження

чи є операція такою, що здійснюється у межах правового поля чи поза ним. Виявлення зазначених ознак є підставою для здійснення додаткової детальної перевірки здійснюваних транзакцій і лише після підтвердження “підозрілості” таких операцій відповідні матеріали передаються до правоохоронних органів для порушення кримінальної справи. Про нелегальність операцій з офшорними зонами свідчить: максимально скорочений термін перебування коштів на рахунках офшорних компаній; повторюваність однотипних елементів у операціях із компаніями, зареєстрованими в офшорних юрисдикціях; участь у взаєморозрахунках більше однієї офшорної компанії та ін. [16, с. 45]. Враховуючи стрімкий розвиток фінансового сектора у призмі інформаційно-комунікативних технологій визначити повний й вичерпний перелік ознак схем “відмивання” неможливо, оскільки кожна з таких схем є індивідуальною та в окремих випадках “разовою”. При нормативно-правовому визначенні та оприлюдненні типових ознак “відмивання” для суб’єктів первинного фінансового моніторингу (згідно зі ст. 5 Закону № 249-IV це фінансові установи, товарні та фондові біржі, компанії з управління активами та ін.) держава таким чином мимоволі доводить до відома особам, які вже вчинили певні дії для “відмивання” або мають такий намір, яких саме дій слід уникати для успішного здійснення свого умислу.

Висновки. Легалізація коштів протиправного походження з використанням можливостей офшорних зон у кінцевому рахунку негативно впливає на міжнародні валютно-фінансові відносини і, як наслідок, на макроекономічні показники окремих держав, що деструктивно впливає на фінансові системи, інвестиційний клімат корпоративного сектора й фіскальну, бюджетну, грошово-кредитну та монетарну політику уряду, в результаті стимулюючи інфляційні та інші негативні процеси в країні. Запобігання та протидія руху коштів за кордон, що здійснюється суб’єктами господарювання через офшорні зони у зовнішньоекономічній діяльності – один із важливих заходів в успішній протидії легалізації (“відмивання”) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список літератури

1. Київець О. В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням “брудних” грошей : дис... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київець Олена Валеріївна. – К., 2003. – 189 с.
 Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : указ Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1000%2F2011>.
 Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
 Юридична енциклопедія / Редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К., 2001. – Т. 3. – 789 с.
 Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму : закон України від 28.11.2002 № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.
 Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : указ Президента України від 13.04.2011 № 466/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=466%2F2011>.
 Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua>.
 Фрадинський О. А. Фінансові доміанти тіньової економіки : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / О. А. Фрадинський. – Т., 2006. – 20 с.
 Мойка для долларов // Сегодня. – 2011. – 1 ноября (№ 244 (3962)). – С. 12.
 Жубрин Р. В. Борьба с легализацией преступных доходов : теоретические и практические аспекты / Р. В. Жубрин. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 448 с.
 Варналія З. С. Економічна безпека : навч. посіб. / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул та ін. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
 Данилишин Б. Внутрідержавні зони спеціального фінансового режиму господарських транзакцій / Б. Данилишин, Л. Шостак // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 12–19.
 Зоріна О. І. Фінансово-правове (податкове) регулювання використання офшорів у господарській діяльності юридичних осіб : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О. І. Зоріна. – К., 2009. – 18 с.
 Некрасов В. А. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект) : [навч.-практ. посіб.] / Некрасов В. А., Борець Л. В., Мироненко С. Ю. – К. : КНТ, 2008. – 88 с.
 Чуніхіна Л. М. Первинний фінансовий моніторинг у банках України як засіб запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Чуніхіна Людмила Миколаївна. – К., 2007. – 218 с.
 Удачина І. М. Офшорний сектор світової економіки. Короткий опис / Удачина І. М., Новицький В. А., Борейко Н. М; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь. – 2011. – 149 с.
 Отримано 25.02.2013

Аннотація

В статье рассматриваются аспекты использования офшорных зон в легализации средств противоправного происхождения. Приведены основные признаки подозрительных финансовых операций, связанных с юрисдикциями офшорного характера.

Summary

The article discusses the aspects of offshore areas in the legalization of illegally acquired funds. The basic features of suspicious financial transactions related to offshore jurisdictions character.

Харко Д. М. Державний фінансовий моніторинг офшорних операцій у контексті детінізації економіки України / Д. М. Харко // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2013. - № 1(8). - С. 35-39.